

Jurij Perovšek*

Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje s katoliško stranjo od ustanovitve Katoliškega političnega društva leta 1890 do ustanovitve Slovenskega društva leta 1891 v Ljubljani

IZVLEČEK

Po koncu slogaštva v slovenski politiki so med ustanovitvijo Katoliškega političnega društva leta 1890 in liberalnega Slovenskega društva leta 1891 v Ljubljani na obeh idejnopoličnih straneh poudarili svoje temeljne nazore in poglede na razvoj njunih medsebojnih odnosov. Katoliška stran je jasno povedala, da odklanja liberalizem in zahteva dosledno uveljavitev krščanskih načel v zasebnem in javnem življenju, na šolskem področju pa versko šolo na narodni podlagi. Liberalna je opozarjala na problem politične prevlade duhovščine, h kateri so po njeni oceni težili na Kranjskem. Poudarjala je, da Cerkev ne pripada poseganje v politiko, sicer lahko pričakuje odziv na politični ravni. Liberalci so v verskih zadevah priznavali avtoriteto cerkvenih voditeljev, na šolskem področju pa so menili, da zahteve po verski šoli niso utemeljene, ker jo že zagotavlja obstoječe šolstvo. Točka razhoda obeh strani je bilo vprašanje, katera načela – katoliška ali liberalna – naj bodo temelj narodovega življenja. Z mislijo na nadaljnji družbeni in politični razvoj, učvrstitev svoje ideološke samobitnosti in njeno politično uveljavitev v boju za oblast, ki je nastopil med Slovenci na Kranjskem, so, tudi z bojnimi klici, svoja stališča močneje izrazili na liberalni strani. Zanj je bilo merodajno ideološko razumevanje njene katoliške nasprotnice.

Ključne besede: slogaštvo, dr. Anton Mahnič, »ločitev duhov«, Katoliško politično društvo, Slovensko društvo, politični katolicizem, liberalizem, dr. Ivan Tavčar, dr. Ivan Šusteršič, politični katolicizem, liberalizem, višja dekliška šola, »kranjski prepir«

* Dr. zgodovine, znanstveni svetnik, emeritus, Andraž nad Polzelo 398, SI-3313 Polzela; jurij.perovsek@gmail.com

ABSTRACT

THE LIBERAL OUTLOOK ON THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL DISAGREEMENT WITH THE CATHOLIC SIDE SINCE THE ESTABLISHMENT OF THE CATHOLIC POLITICAL SOCIETY IN 1890 UNTIL THE FOUNDING OF THE SLOVENIAN SOCIETY IN LJUBLJANA IN 1891

After the end of the so-called "Concord" alliance in Slovenian politics, in the period between the establishment of the Catholic Political Society in 1890 and the liberal Slovenian Society in Ljubljana in 1891, both ideological-political camps emphasised their fundamental views and outlooks on the development of their mutual relations. The Catholic side made it clear that it rejected liberalism and demanded strict application of Christian principles in private and public life. Regarding education, it insisted on a religious school on a national basis. Meanwhile, the Liberal Party cautioned about the problem of the political domination of the clergy, which it believed was the tendency in Carniola. It underlined that the Church did not have the right to intervene in politics, otherwise it could expect a response at the political level. The liberals recognised the authority of the Church leaders in religious matters. However, regarding education, they believed that the demands for a religious school were unjustified because it was already provided under the existing education system. The two sides diverged regarding the question of which principles – Catholic or liberal – should represent the foundation for the life of the Slovenian nation. Keeping in mind the future social and political development, the consolidation of the liberal side's ideological identity, and its political assertion in the struggle for power that was taking place among Slovenians in Carniola, the liberals started to express their views more strongly, even belligerently. For the liberal camp, the ideological outlook on its Catholic opponent was vital.

Keywords: Concord, Dr Anton Mahnič, "separation of spirits", Catholic Political Society, Slovenian Society, political Catholicism, liberalism, Dr Ivan Tavčar, Dr Ivan Šusteršič, political Catholicism, liberalism, girls' college, "Carniolan dispute"

Uvod

Slovensko zgodovino vse od nastanka modernih političnih strank konec 19. stoletja spremljajo z njimi povezani idejnopolitičnimi spopadi, običajni tudi za dogajanja v drugih okoljih. Svojevrstna pa je ostrina, ki je bila vse do druge svetovne vojne posebej izražena v doslednem nasprotju med liberalno in katoliško stranjo. Porodila je »pojem liberalno-klerikalnega boja kot skoraj vseobvladujočega elementa nove slovenske zgodovine«.¹ Do neposrednega soočenja med liberalno stranjo in t. i. kle-

1 Janko Pleterski, »Knjiga opomb k peti knjigi Ivana Prijatelja, Slovenska politika 1879–1895, kot Kermavnerjeva lastna monografija,« v: *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975): med politiko in zgodovino*, ur.

rikalizmom (stranjo političnega katolicizma) je prišlo v začetku devetdesetih let 19. stoletja, ko se je izpela doba slogaštva, značilna za čas od srede sedemdesetih let. V tej dobi je v narodnih zahtevah veljala sloga, ko je slovenska politika – zlasti v dunajskem parlamentu in deželnih zborih – nastopala na zunaj enotno in ko v javnem in političnem življenju še ni prevladala »ločitev duhov« po načelih. Ob slogi pa so na obeh straneh živeli vsak svoje življenje. Tako liberalna kot katoliška stran sta imeli vsaka svoja glasila. V kulturnem življenju je bil liberalni tabor glede ustvarjalcev, kakovosti in časopisja mnogo močnejši. Po zasedbi vodilnih političnih položajev sta si bili obe strani približno enaki. Položaj po deželah je bil sicer različen, vendar je politični katolicizem prevladoval samo na Koroškem.²

V okviru sloge so liberalci privoljevali v geslo *Vse za vero, dom, cesarja*. Sprejemali so krščansko in tudi katoliško podlago, sprejemali so naziranje, da je katolištvo glavni steber narodne zavesti med Slovenci in da tisti, ki se postavlja »cerkvi in veri v nasprotje«, uničuje narodni napredek. Poskušali so krčevito »plavati po sredi«, kar pa ne dovoljuje oznak o »skrivnih« oziroma kriptoliberalcih.³ Liberalna stran vseh svojih idej ni vselej javno oznanjala oziroma se je, če je poskušala kaj več, ob grožnjah katoliške strani z ločitvijo umaknila, a so bili njeni nazori dobro vidni in jasni.⁴ Njenega idejnega obstoja ne moremo zanikati. »Izrazu liberalci so se naši liberalci sicer res najrajši izogibali, zato so ga pa tem rajši v neštetihi drobnih polemikah uporabljali njihovi klerikalni nasprotniki – drug za drugega pa so oboji točno vedeli, kaj so.«⁵ Med slogaškima stranema je občasno prihajalo tudi do trenj in nastopov proti priporočenim kandidatom uradnega vodstva slovenskega tabora na volitvah, pri čemer se je večkrat izrazil nazorski odpor do uradnega.⁶ Spori so se pojavljali tudi v društvenem življenju in v razpravljanih o znanosti in zlasti literaturi.⁷ Bolj svobodomiselnih pripadnikov izobraženstva in meščanstva so ob različnih priložnostih odkrito izražali svoje nazore, ki so bili nasprotni katoliškim.⁸ Skupne narodne politike pa posamična trenja še niso motila.⁹

Sloge je bilo konec, ko je na prehodu osemdesetih v devetdeseta leta 19. stoletja prišlo do »ločitve duhov«, ki ji je na široko odprla vrata profesor goriškega bogoslovja dr.

Aleksander Žižek in Jurij Perovšek (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005), 152.

2 Vasilij Melik, *Slovenski 1848–1918: razprave in članki* (Maribor: Litera, 2002 [i. e. 2003]), 525, 639. Ferdo Gestrin in Vasilij Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 190. O slogaštvu gl. tudi Janko Pleterski, *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998), 33, 34.

3 Melik, *Slovenski*, 526. Pleterski, »Knjiga opomb«, 156. Naziranje o prikrievanju idejnih stališč na liberalni strani, ki ga je Melik označil kot »nekoliko pretirano«, gl. v Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovsvena zgodovina 1848–1895: peta knjiga* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 214, 244, 245, 267, 296. Dušan Kermavner, *Slovenska politika v letih 1879 do 1895: političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovsvene zgodovine 1848–1895* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 19, 24, 28, 30, 33, 251, 252, 318, 349, 358, 359, 363, 364, 366–69, 372, 373, 463, 488, 500, 508, 512.

4 Gestrin in Melik, *Slovenska zgodovina*, 190. Melik, *Slovenski*, 639.

5 Melik, *Slovenski*, 526.

6 Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem 1861–1918* (Ljubljana: Slovenska matica, 1965), 262–65.

7 Melik, *Slovenski*, 527.

8 Peter Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja* (Ljubljana: Modrijan, 2006), 108.

9 Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 365, 515.

Anton Mahnič. V svojih spisih je širil poglede nepopustljivega katolištva.¹⁰ Kot zastopnik katoliškega univerzalizma je pobijal načelo absolutne narodnosti, v razsojanju o umetniških vprašanjih pa je zahteval upodabljanje »krščanske čeznaravne lepote« in razodevanje božje resnice.¹¹ Katoliški radikalizem sicer ni bil nikakršna slovenska posebnost, saj se je že prej pojavil pri Nemcih in Italijanih, njegov sekularni pomen pa je bil v tem, da je prekinil slogaško zvezo slovenskih nazorsko političnih strani.¹² Do razcepa bi brez Mahniča prav tako prišlo, čeprav morda v manj ostri obliki.¹³ Mahnič je le brezobzirno razkrinkal idejni razloček med Slovenci.¹⁴ »Zgodovinski razvoj in Mahničeva ostra intelektualistična narava sta mu dala tisto ostro obliko, v kateri se je odtlej pri nas uveljavljaj usodni boj med liberalizmom in klerikalizmom.«¹⁵ Mahničev nastop je osupnil vso slovensko javnost, ki do tedaj ni bila vajena globljih načelnih razmišljanj, ne doslednosti, ne krepke kritike.¹⁶ Njegova nepopustljiva katoliška smer je zahtevala nenehen boj katoličanov z drugače mislečimi. Mahnič je svojo življenjsko nalogo videl v tem, »da visoko povzdigne zastavo katoliških načel in ob njej zakliče v slovenski svet **aut – aut**, ali – ali, načelna ločitev, jasna opredelitev po svojem prepričanju, iz česar naj sledi dosledno ravnanje v zasebnem, družinskem in javnem življenju. Na podlagi odločitve za „čisto katoliško resnico“ brez liberalnih primesi, brez primesi modernih, veri in Cerkvi nasprotnih nazorov hoče pridobiti slovenskemu narodu „duševno vstajenje in preporod.“¹⁷ Njegov neizprosni »ideološki diktat«, posebej usmerjen proti liberalni strani in katoliškemu liberalizmu, je na Slovenskem uveljavil podobno načelno borbena katoliška smer kot drugje v Evropi.¹⁸ Mahnič, »duševni

10 Janko Prunk, *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992 [i. e. 1993]), 106.

11 Ibidem. Vodopivec, *Od Pohlinoe slovnice do samostojne države*, 108.

12 Vodopivec, *Od Pohlinoe slovnice do samostojne države*, 108. Gl. tudi Jožko Pirc, »Rimski katolik in ločitev duhov,« v: *Mahničev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj (Celje: Mohorjeva družba, 1990), 121, 122. Prijatelj, *Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina*, 244. O političnem katolicizmu v avstrijskem okviru in širšem primerjalnem kontekstu gl. Martin P. Fogarty, *Christian Democracy in Western Europe 1820–1953* (London: Routledge, 1957). Karl-Egon Lönne, *Politischer Katholizismus im 19. und 20. Jahrhundert* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986). Ellen L. Evans, *The Cross and the Ballot: Catholic Political Parties in Germany, Switzerland, Austria, Belgium and the Netherlands, 1785–1985* (Boston: Humanities Press, 1999). Pavel Marek, »Der tschechische politische Katholizismus in den Jahren 1890–1914,« *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 111, št. 1–4 (2003): 445–69. Andrej Rahten, »Die Lueger-Partei auf Slowenisch: die Entstehungsgeschichte des slowenischen politischen Katholizismus,« *Zeitgeschichte* 37, št. 4 (2010): 193–212. O vprašanju krščanskega socialstva v Avstriji gl. Reinhold Knoll, *Zur Tradition der christlichsozialen Partei: ihre Früh- und Entwicklungsgeschichte bis zu den Reichsratswahlen 1907* (Wien in Graz [u. a.]: Böhlau, 1973). John W. Boyer, *Political Radicalism in Late Imperial Vienna: Origins of the Christian Social Movement 1848–1897* (Chicago: University of Chicago Press, 1995).

13 Bogo Grafenauer, *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj* (Ljubljana: Slovenska matica, 1987), 160.

14 Prim. Jožko Pirc, *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja* (Ljubljana: Družina, 1986), 47.

15 Grafenauer, *Slovensko narodno vprašanje*, 160.

16 Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem* (Ljubljana: Prosvetna zveza, 1928), 41.

17 Pirc, »Rimski katolik,« 117.

18 Ibid., 118, 122. Vodopivec, *Od Pohlinoe slovnice do samostojne države*, 108. Melik, *Slovenci*, 527. Prim. tudi Pleterski, »Knjiga opomb«, 155. Egon Pelikan, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem* (Maribor: Založba Obzorja, 1997), 15, 29. O katoliškem liberalizmu gl. Zvonko Bergant, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921* (Ljubljana: Nova revija, 2000), 39–42. Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 292, 366, 463, 464. Melik, *Slovenci*, 527. Pleterski, »Knjiga opomb«, 155. Pelikan, *Akomodacija*, 9, 22, 23, 25.

pionir našega političnega katolicizma«, je vsem »konfesionalcem« vtisnil glavno skupno značilnost – duševno ekskluzivnost in nestrpnost.¹⁹ Njegove načelno bojevitve nazore si je prisvojila mlajša duhovniška generacija, s katero je prišlo do nastopa borbenega političnega katolicizma. Njegova bujna rast je pognala na Kranjskem.²⁰

Katoliško politično društvo

Politično ločevanje na Slovenskem so začeli na katoliški strani, ki je 26. januarja 1890 ustanovila svoje Katoliško politično društvo (KPD) v Ljubljani. Namen društva je bil verski, narodni in gospodarski napredek Slovencev po načelu: *Vse za vero, dom, cesarja!* KPD je zahteval versko šolo na podlagi maternega jezika, uveljavitev krščanskega duha v zasebnem in javnem življenju ter krščansko državo. Na krščanski podlagi naj bi reševali tudi socialno vprašanje. Društvo se je zavzelo za izboljšanje položaja kmečkega in rokodelskega stanu, obrtniške zadruge, progresivni dohodninski davek in reševanje delavskega vprašanja z ustanavljanjem delavskih zbornic. Opozorilo je na potrebo po razširitvi železniških povezav na Slovenskem. Poseben poudarek je veljal svarilu pred »strupenim« židovskim liberalizmom, ki se ga je treba varovati, četudi se vsiljuje pod krinko »absolutne narodnosti«. ²¹ Glavnina vodstva KPD, ki je takoj po njegovi ustanovitvi pričel živahno politično delo, je sledila nazorom Antona Mahničiča in dunajskega krščanskosocialnega politika dr. Karla Luegerja.²²

Na liberalni strani so se na ustanovitev KPD odzvali na narodnopolitični in ideološki ravni. V *Slovenskem narodu* se je oglasil njegov vodilni predstavnik dr. Ivan Tavčar, ki je društvu očital, da se »tako rekoč sramuje svoje slovenske matere«. Menil je, da se ne da tajiti, da lahko KPD plodno deluje na naših tleh. »Ali vprašali smo se z opravičenim začudenjem, čemu, da naj je društvo samo katoliško, in ne tudi slovensko.« Po Tavčarjevi oceni so ustanovitelji društva z očitnim namenom izpustili pridevnik »slovenski«, in to zato, ker »hoče društvo postati strogo katoliško, to se pravi: ostro cerkveno društvo«. ²³ Tavčar je svoj t. i. narodni fanatizem uporabljal kot politični kapital oziroma je narodnost liberalni strani služila kot orodje (»dekla«) liberalnih, svobodomiselnih načel.²⁴

Tavčarjev ideološki in narodni poudarek je bil močan. Opozoril je, da duh časa v vsakem vprašanju zahteva nekoliko širši okvir, zato se je treba izogibati izključnosti. Za vse tiste, ki se že v svojem imenu izogibajo besedi »slovensko«, pa je mogoče sklepati, kako bodo ravnali pri odločitvah o kakšnih kočljivih vprašanjih, denimo verski šoli

19 Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 344.

20 Prim. Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 360, 462, 464. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 287. Melik, *Slovenci*, 527. Igor Grdina, *Slovenci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik 1860–1918* (Ljubljana: Študentska založba, 2003), 134, 141.

21 Jurij Perovšek, *Politika in moderna: idejnopolični razvoj, delovanje in zarez v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022), 15.

22 Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja*, 42, 43. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 313.

23 – r. – (Ivan Tavčar), »Katoliško politično društvo«, *Slovenski narod*, 1. 2. 1890, 1.

24 Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 489, prim. tudi 484. Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana: Inštitut za globalne politične studije, 2004), 79.

na protinarodni podlagi. Katoliško politično društvo Slovencev naj ne bi dajalo tistih zagotovil, ki jih je pričakovati od resnično pravega političnega društva za Slovence, v katerem bo tudi konservativna (katoliška) stran. Tavčar je spomnil, da sta se katoliška in liberalna stran o ustanovitvi takega društva prejšnje leto že dogovorili, a so nato njegovo ustanovitev odložili, medtem pa je »mlad duhovnik (kaplan Andrej Kalan v Trnovem v Ljubljani – op. J. P.) in strog privrženec dr. Mahničevih političnih nazorov skoval novo, golo katoliško politično društvo. In tu je prejel kot ne iskati vzrokov, da je pri društvenem naslovu izostal pridevek ‚slovensko‘, kar se lahko da v zvezo spraviti s tistimi sveti dr. Mahnič, s katerimi je vlado ščuval, da naj pade po *slovenskih* društvih.«²⁵

Zadnje opozorilo se je navezovalo na Mahničev poziv v goriški *Soči*, naj vlada razpusti vsa društva, zlasti telovadna, ki zagovarjajo narodnostno pretiranost in izključljivost. Meril je zlasti na liberalnega Sokola. »Taka društva gojijo navadno ideje absolutne narodnosti, ideje veleizdajske.« Mahnič je sicer imel pred očmi goriške razmere in narodnostna nasprotja med Slovenci in Italijani. Vladi je tudi priporočal, naj na področjih, kjer skupaj biva dvoje ali več narodnosti, prepove vsako preočitno narodno slavnost ali narodno izjavo. Avstrijski narodi se morajo duhovno preroditi, če se želijo spraviti in avstrijsko ljubiti.²⁶ Kot je opozoril Dušan Kermavner, se Mahničevi liberalni nasprotniki niso menili za njegovo osredinjenje na goriške razmere, »marveč so slastno cefrali na koščke iztrgani citat iz tega uvodnika.«²⁷ V tem smislu je Mahničev poziv v svojem odzivu na ustanovitev KPD uporabil tudi Tavčar. Že pred tem je v pozivu videl prizadevanje, da bi s pomočjo vlade narodnost med Slovenci obsodili na giljotino in zadušili narodno zavest, tujci pa bi jih lahko končno brez vseh težav pograbili in potlačili. »Kdor je pošten Slovenec, s takimi ljudmi se ne brati! Kdor je zavesten Slovenec, nosil bode zmirom brušen meč ter ga sukal proti tej stranki, ki je sedaj po svoji prvi glavi jasno in očitno izrekla svoje sovraštvo proti slovenski narodnosti.« – »Če pride v vašo sredo, ki bi vam hvalil to stranko, vrzite ga skozi vrata, in če so tik vrat še stopnjice, vrzite ga tudi po stopnjicah navzdol, da ga nikdar več nazaj ne bode! Pri tem ne glejte na obleko, naj je taka ali taka, v njej tiči izdajalec slovenskega naroda, ki služi vsaki pošteni slovenski družbi v sramoto in gnus.« Slovenska narodnost mora biti »fanatična in če hoče dr. Mahnič tudi absolutna.«²⁸ Do Mahničevega pisanja v *Soči* je pomisleke izrazil tudi glavni in odgovorni urednik osrednjega katoliškega političnega lista *Slovenec* dr. Ignacij Žitnik.²⁹ Zmotilo je tudi glasilo trdno katoliško konservativnega glasila koroških Slovencev *Mir*.³⁰

25 Ibid. O Kalanovi vlogi pri ustanovitvi KPD gl. tudi – r. – (Ivan Tavčar), »Še nekaj o ‚Katoliškem političnem društvu‘,« *Slovenski narod*, 10. 2. 1890, 1, 2. O snovanju Slovenskega političnega društva, za katero sta se leta 1889 sporazumeli liberalna in katoliška stran in nato ni zaživel, gl. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovsstvena zgodovina*, 292–93, 311.

26 (Anton Mahnič), »Bomo imeli mir v Avstriji?,« *Soča*, 10. 1. 1890, 1, 2. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovsstvena zgodovina*, 310.

27 Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 482.

28 – r. – (Ivan Tavčar), »V Ljubljani 20. januarja,« *Slovenski narod*, 20. 1. 1890, 1, 2.

29 Hotébor (Ignacij Žitnik), »Več luči,« *Slovenec*, 30. 1. 1890, 1. Hotébor (Ignacij Žitnik), »Več luči,« *Slovenec*, 31. 1. 1890, 1.

30 Pleterski, Šušteršič, 35. O uredniški funkciji Ignacija Žitnika gl. Mateja Tominšek Perovšek, »Uredništvo Slovenca,« v: *Slovenec: politični list za slovenski narod (1873–1945): kratek pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*, ur. Mateja Tominšek Perovšek (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2013), 172, 173.

Tavčar je v svojih ideoloških poudarkih, ki jih je vzbudil KPD, posebej opozoril na nevarnost, da bi v društvu prevladali njegovi člani iz vrst mlajše duhovščine, ki sledijo Mahničevim nazorom. Ta skrb je bila po njegovi oceni upravičena. »Potem je gotovo, da bode postalo novo društvo ognjišče, s kojega se bo plamen prepira v hipu zanesel med nas.« Zato naj bi enostransko oblikovanje KPD, v katerem je pogrešal marsikatero za narodno idejo zaslužno moč, navajalo posvetno inteligenco, ki vanj še ni bila vključena, k ustanovitvi *slovenskega* političnega društva, da ne bi oškodovali slovenske narodnosti.³¹

»Prerezani prt«

Po spoznanju *Slovenskega naroda* je ob dopolnilnih volitvah v ljubljanski mestni svet aprila 1890 »klerikalna stranka prerezala [...] prt mej seboj in mej nami«. Do tedaj so na katoliški strani opazno utrjevali svoje ideološko stališče; izstopala sta prvi in drugi shod KPD 9. in 23. marca 1890 v Ljubljani in Šentvidu nad Ljubljano.³² Za volitve je najdejavnejši član vodstva KPD, njegov »prvi korporal«,³³ odvetniški pripravnik dr. Ivan Šusteršič, ki je društvu sestavil tudi poslovnik, v zvezi z nekaterimi obrtniki razvil močno agitacijo za katoliške kandidate. Ti so v III. volilnem razredu 14. aprila 1890 tudi zmagali.³⁴ V II. in I. volilnem razredu so 16. in 18. aprila zmagali liberalni kandidati;³⁵ liberalna stran je tudi sama nastopila s svojimi kandidati. Že po zmagi v II. razredu je Tavčar zapisal, da se katoliški strani ni posrečilo »podjarmiti naše prvo deželno mesto pod načela, katera hočemo vedno pobijati, in naj jih proglašajo dr. Mahnič, ali pa škof ljubljanski«. Narodno meščanstvo se je zavedalo, »da se tu ne gre samo za prazne šale našega famoznega antiterorista dr. Šusteršiča, ampak za resen in premišljen naskok tiste nove, strogo klerikalne in brezdomovinske stranke, kateri je na slovenskem udihnil življenje goriški ascet (asket – Mahnič, op. J. P.), in katera se je posebno v naši Ljubljani pred očmi in pod rokami mogočnega zaščitnika (knezoškofa dr. Jakoba Missie – op. J. P.) lepo razvila«. Pomembno je, da je onemogočilo tudi politično razpoloženje, ki bi ga na Kranjskem povzročila nova zmaga katoliške strani. Če bi zmagala v beli Ljubljani, bi se pričela širiti povsod po deželi in v vsakem kraju. »Iz srca smo lahko hvaležni čvrstemu meščanstvu, ki je dne 16. aprila 1890 postavilo

31 Tavčar, »Katoliško politično društvo«, 1. Tavčar, »Še nekaj o ‚Katoliškem političnem društvu‘«, 2.

32 »Izvirni dopisi: z Dolenjskega«, *Slovenec*, 20. 2. 1890, 3. »Prvi shod. katol. polit. društva«, *Slovenec*, 11. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva«, *Slovenec*, 12. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva«, *Slovenec*, 13. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva«, *Slovenec*, 15. 3. 1890, 2. »Škofovska izjava in verska šola« in »Prvi shod. katol. polit. društva«, *Slovenec*, 17. 3. 1890, 1, 2. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano«, *Slovenec*, 24. 3. 1890, 2. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano«, *Slovenec*, 26. 3. 1890, 2, 3. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano«, *Slovenec*, 29. 3. 1890, 3. »Moderne fraze«, *Slovenec*, 31. 3. 1890, 1, 2. »Vstajenje«, *Slovenec*, 5. 4. 1890, 1, 2. »Lepa, moška izjava o verski šoli«, *Slovenec*, 8. 4. 1890, 2.

33 – r. – (Ivan Tavčar), »Meščani pozor!«, *Slovenski narod*, 17. 4. 1890, 1.

34 Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 313. »Dnevne novice: pri današnji dopolnilni volitvi«, *Slovenec*, 14. 4. 1890, 3.

35 »Domače stvari: volitev v drugem razredu«, *Slovenski narod*, 16. 4. 1890, 3. »Domače stvari: volitev v I. razredu«, *Slovenski narod*, 18. 4. 1890, 3.

se nasproti navalu, kakor ga do sedaj še nismo doživeli, ter razbilo in razteplo temne čete, katere so kakor kobilice dohajale na bojišče.«³⁶

Slovenski narod je na dan volitev v III. razredu poudaril, da katoliška stran v volilnem boju ni spoštovala narodne složnosti in vzajemnosti, ampak je šla svojo pot. »Hegemonija, samosilstvo, to je smoter, za katerim teže z vsemi silami.« Ni ji zado-stovalo, da so z njo ravnali nežno kot z jajcem, hotela je popolno nadvlado. Ni ji bilo do miru in narodnega delovanja, pač pa je hotela spraviti s poti vsakogar, ki ni trobil v njen rog. Takratne volitve je časnik označil kot boj med napredkom in nazadnja-štvom, med lučjo in temo.³⁷ *Slovenec*, ki je liberalni strani, nasprotno, očital težnjo po monopolu v mestni upravi, njenim dotedanjim pripadnikom v mestnem svetu pa »terorizem«, je še isti dan pohitel z izjavo, da njegova stran, »če že ni drugače«, boj sprejme. Ob tem je ugovarjal njenemu označevanju »klerikalna stranka«, ki so ga uporabljali pri *Slovenskem narodu*. »Ne poznamo ne v mestu, ne na deželi klerikalne stranke, temveč konservativno-narodno, ki se poraja vsled brezobzirnosti radikalne ali ožje ‚Narodove‘ stranke v vseh slojevih prebivalstva ter narašča v mogočno falango, s katero morajo gospodje v ‚Narodni tiskarni‘ (založnica *Slovenskega naroda*; mišljeni so bili Ivan Tavčar, Ivan Hribar, dr. Danilo Majaron, Ivan Železnikar in Dragotin Hribar – op. J. P.) že sedaj računati.«³⁸ Obris političnostrankarskega boja je bil načrtan.³⁹

Slovenski narod je po ljubljanskih dopolnilnih občinskih volitvah skozi liberalni družbeni pogled pojasnjeval njihove rezultate. Uspeh katoliške strani v volitvah III. razreda je poleg agitacije pripisal temu, da so v tem razredu večinoma »mali ljudje«, med njimi vsi mežnarji, tercijalke, kuharice in dekle, pri katerih imajo duhovni gospodje iz razumljivih razlogov največ ugleda. V II. in I. razredu, kjer so bili zastopani razumniki in sploh boljši stanovi, pa kljub agitaciji vseh duhovnikov, od kanonikov do zadnjega kaplana, niso ničesar opravili in niso mogli preprečiti sijajne zmage. In to kljub temu, da je »klerikalna stranka s podvojeno bojevitostjo planila na bojišče.«⁴⁰

Po dopolnilnih občinskih volitvah se je po listih še dolgo razlegalo medsebojno obstreljevanje.⁴¹ Medtem je *Slovenski narod* pojasnil svoje razumevanje kranjskih ideoloških razmer. Po njegovem poudarku so se na liberalni strani zavedali, da liberalizem ne temelji v kričanju proti duhovnikom, »kajti liberalizem je nezavisnost, liberalizem je značaj, liberalizem je ljubezen do domovine, liberalizem je borba za narodne pravice«. To pa razen pri istrski in večinoma tudi pri štajerski in koroški duhovščini na Kranjskem, zlasti v Ljubljani, ni bilo razvidno. »Posebno zadnji čas, odkar smo dobili v svoje ozidje najbojevitejše kapelane, ki si hočejo hitro prislužiti svoje župnijske in kanoniške ostroge.« Ugotavljal je, da na Slovenskem danes veje čudna in strupena sapa, sapa nestrpnosti in fanatizma.⁴²

36 Tavčar, »Meščani pozor!«, 1.

37 »Ljubljanske volitve«, *Slovenski narod*, 14. 4. 1890, 1.

38 »Mestne volitve in ‚Slov. Narod‘«, *Slovenec*, 14. 4. 1890, 1, 2.

39 O vprašanju idejne in politične misli na Slovenskem v novejši zgodovini gl. Janko Prunk, *Zgodovina slovenske politične misli* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2023).

40 »Po občinskih volitvah Ljubljanskih«, *Slovenski narod*, 19. 4. 1890, 1.

41 O tem Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 314, 315.

42 »Izbori u Ljubljani«, *Slovenski narod*, 21. 4. 1890, 1.

Narod je menil, da je klerikalizem orodje slovenskih narodnih sovražnikov, ker hoče spodsekati korenine narodnemu drevesu in ne dela nič drugega, kot so že pred stoletji počeli Franki in Bavarci. Najnovejše klerikalne plodove naj bi predstavljali čudni in pogubni nazori. »Ustal je prorok (Mahnič – op. J. P.) – tužna mu majka! – ki propoveduje, da je vsem ženskam treba prirezati jezike in jih vsaj devet mesecev dati v natezalnico, kateri strastno in neosnovano napada najboljše naše pesnike in pisatelje, smeši naše čitalnice, pevška društva, dramatične predstave in sploh vsako narodno podjetje, liki (kakor – op. J. P.) novodobni Herostrat.«⁴³

Na liberalni strani so opozarjali, da s katoliško ni mogoče vzajemno sodelovati. Tudi če bi imeli najboljšo voljo in bi se pretirano zatajili, to ne bi bilo izvedljivo, kajti katoliška stran naj bi se ob vsaki, tudi najmanjši priložnosti postavljala v skrajno nasprotje in se vedno bolj oddaljevala od njih, oni pa od nje. Narodna in politična svoboda naj ji ne bi bili pomembni, pač pa gospodstvo, neomejena hegemonija in želja po tem, da bi liberalci klečali pred njo in se skesani tolkli po prsih *Mea culpa!* (Jaz sem kriv! – op. J. P.)⁴⁴

Slovenski narod je obžaloval nastalo nasprotje, a ker so liberalni strani boj vsilili in z vsemi sredstvi delovali proti narodnim in kulturnim prizadevanjem, se je morala zoperstaviti pogubnim težnjam. Zapisal je, da v boju ne nameravajo vztrajati do skrajnosti in da bodo rade volje šli naproti pošteni, odkritosrčni spravi in vzajemnemu delovanju, ko se bodo žalostne razmere obrnile na boljše, ko bo na nasprotni strani prenehala slepa strast in bo zavladala zmernost. Žal pa za tak preobrat ni gojil upanja, saj je za nasprotno stran bilo odločilno načelo *aut – aut*.⁴⁵

Za Slovence izven Kranjske, ki so se čudili ideološkemu in političnemu prepiru v njej, je *Slovenski narod* pripravil še dodatno pojasnilo. Izhajal je iz ocene, da bi bilo edino ustrezno in potrebno, če bi na Kranjskem imeli eno samo stranko, katere cilj bi bil preporediti slovenski narod na podlagi njegovih skupnih lastnosti, predvsem na podlagi jezika, in mu nasproti državi in tujima sosedoma zagotoviti samostojnost. Če bi bilo tako, bi bila Kranjska tudi Slovincem zunaj nje najboljša zaslomba. Vendar te enotnosti ni bilo, ker si je kranjska duhovščina lastila tudi narodno polje in je hotela biti, tako kot na verskem, na njem izključno merodajna. »Kakor je v cerkveni organizaciji ustanovljeno, da ‚klerus‘ odločuje in zapoveduje, ‚lajik‘ pa mora brezpogojno pokoren biti in povelja izvrševati, tako hoče tudi ta duhovščina, da v narodni politiki ona vlada s pomočjo klerikalnih posvetnjakov, ostali pa, ki niso klerikalni, da morajo slepo se uklanjati in niti dotakniti se narodne uprave. *To je bistvo kranjskega klerikalstva.*«⁴⁶

43 Ibid. Mahnič je z ne prav srečnim in žaljivim »humorjem« obravnaval žensko vprašanje. (A. U. (Aleš Ušeničnik), »Mahnič Anton,« v: *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek*, ur. Franc Ksaver Lukman (Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933), 9.) Navedeno stališče je zapisal v *Rimskem katoliku* leta 1889. V literarnem spisu »Iz dnevnika Štefana Hodulje« ga je položil v Hoduljeva usta. Ta je o ženskah rekel naslednje: »Kar se tiče žensk, je bilo vedno in vselej moje trdno prepričanje, da bi se jim jeziki vsaj za tretji del prirezali in bi jih vse doma pozaprli mej štiri zidove in jim glavo vklelili v natvezavnico, da bi se ne mogla nobena dvanajst mesecev ozreti ne na levo ne na desno. To bi bil moj prvi in najnujniši predlog, ko bi imel govoriti na kakem taboru. (Tone od Kala (Anton Mahnič), »Iz dnevnika Štefana Hodulje,« *Rimski katolik* 4 (1889): 403.)

44 »Izbiri u Ljubljani,« 1.

45 Ibid.

46 »Kranjsko klerikalstvo,« *Slovenski narod*, 29. 4. 1890, 1.

Narod je pokazal, da liberalna stran razmišlja po monističnem načelu. »Jasno je,« je zapisal, »da posvetna inteligenca tega (vladavine političnega katolicizma – op. J. P.) ne more trpeti, kajti konečno je gotovo, da je v prvi vrsti ona izobrazena in poklicana v to, da politikuje, upravlja narodove javne zadeve (poševni tisk J. P.).« Posebno pa naj ne bi mogla trpeti, da bi katoliška stran s svojo cerkveno prenapetostjo hujskala javno mnenje proti svobodomiselnim narodnim delavcem, saj pobožnost ni niti pogoj niti zmožnost za uspešno javno, posebej politično delo. To naj bi navadno bila tista pre-tveza, s pomočjo katere pogosto postavlja narodne može v slabo luč pri preprostih ljudeh. Tako ravnanje je bilo mogoče opaziti v odnosu do Frana Levstika pa tudi do Primoža Trubarja, ker je bil protestant.⁴⁷ Sprava s katoliško stranjo zato naj ne bi bila mogoča, boj z njo pa je bil neizogiben.⁴⁸

Enako stališče je bilo slišati tudi na katoliški strani, ki je bila dotlej v ideološkem gledanju na liberalno bolj umirjena. Ko je na tretjem shodu KPD 11. maja 1890 duhovnik Anton Koblar govoril proti političnemu prepiru, ga je Šusteršič zavrnil s poudarkom, da je, glede na taktiko nasprotnikov, bojno nasprotje v obstoječih raz-merah neizogibno; *Slovenčev* urednik Žitnik je že pred tem, skladno z dejanskim stan-jem, na shodu opozoril, »da so bili doslej konservativni listi, osobito v Ljubljani, vedno le v defenzivi in se kolikor mogoče izogibali osebnim napadom.«⁴⁹ Na ostrejši odnos do liberalne strani je kazal tudi avtor v *Slovencu*, ki je dan po shodu opozarjal, »da je liberalizem res prava rakova bolezen, katera vse razjeda, družine, države, dokaz so nam današnje razmere in težnje vseh razmišljajočih državljanov, kateri so že vstali zoper kugo evropejsko. Samo židovska in liberalna družba tega pripoznati noče, zato se upira na vse kriplje. In da se s temi mislimi kacega vročekrvnega kapelana' neosnovano mnenje liki dogma ne proglašajo in propoveduje, kakor hoče slepiti svoje bralce, Slov. Narod.«⁵⁰ Avtor, doma s Štajerskega, se je obrnil še na liberalno stran in jo opomnil, da so razmere »tukaj druge, zakaj posvetnjaki in duhovniki živimo, rekel bi v stekleni hiši miru. Anglež pravi: kdor prebiva pod stekleno streho, ne sme nad sebe lučati kamenja. Capito – e basta (Sem razumel in to je to – op. J. P.).«⁵¹

Maja 1890 so na obeh straneh zakoličili svoja nadaljnja idejna in politična stališča. Tavčar je v *Narodu* ponovno opozoril, da prepir izhaja iz težnje mlajše duhovščine po politični oblasti in poudaril, da če bi strogo rimska stranka, ki je stopila na površje, prišla na oblast, »potem mora postati prepir permanenten, ker se vendar le težko dobi olikan Slovenec, ki bi načelom dr. Mahnič, kot jedino pravim pritrditi mogel.« Ker katoliška stran živi od prepira, naj bi bila skrajno rimska stranka za Slovence tako nevarna.⁵² Pri tem je pozabil, da so se na Mahničovo ideološko nepopustljivost in ustanovitev KPD

47 Ibid.

48 »Kranjsko klerikalstvo,« *Slovenski narod*, 30. 4. 1890, 1.

49 »Dnevne novice: tretji shod, Katol. političnega društva,« *Slovenec*, 12. 5. 1890, 3.

50 Rečičan, »Naše politiško obzorje,« *Slovenec*, 12. 5. 1890, 2. Avtorjev očitek *Slovenskemu narodu* je zadeval mnenje, izraženo v članku »Kranjsko klerikalstvo,« *Slovenski narod*, 30. 4. 1890, 1. V omenjenem članku je *Narod* zapisal, »da se često pod krinko dogmatike skriva vse kaj drugega, osobito v novejšem času, ko se že kacega vročekrvnega kapelana neosnovano mnenje liki dogma proglašajo in propoveduje.« – Ibid.

51 Rečičan, »Naše politiško obzorje,« 2.

52 – r. – (Ivan Tavčar), »Po volitvah,« *Slovenski narod*, 3. 5. 1890, 1, 2.

na liberalni strani odzvali z gromkimi bojnimi klici. V pisanju *Slovenskega naroda* je bilo malo zadržkov. Prepri so netili na obeh straneh.

Tavčar je bil samozavesten. Menil je, da se bo »katoliška stranka« nekaj časa še »napihovala«, nekega lepega leta pa bo izginila, kot izgine rosa s trave, če nanjo posije sonce. »Nepotrebnejše stranke kot je stranka dr. Mahniča si v Slovencih niti misliti ne moremo.« Če bi duhovščino na Kranjskem vodil enak duh kot ono na Štajerskem, Koroškem in v Istri, bi v hipu izginili slovenski klerikalci in liberalci. Dokler pa je taka, kot je danes, mora biti boj in bo tudi boj. Nasprotnikom je navrgel še opozorilo: »Če ste vi skrpali skupaj svoje katoliško politično društvo, tudi nam ne bo nemogoče, kaj jednacega ustanoviti. To pa bo morda najboljši sad, kojega so rodila Ljubljanske dopolnilne volitve!«⁵³ – Poleg Tavčarjevih opozoril je *Narod* ponatisnil še prispevek, ki ga je za zagrebški liberalno usmerjeni list *Obzor* pripravil avtor iz Slovenije. Avtor je strnil do tedaj izrečene očitke Mahniču in katoliški strani, slovenske liberalce pa označil takole: »Naš liberalizem je neustrašljiva borba za narodno stvar, vztrajno delo za občni napredek naroda in neomahljivo prepričanje, da z žrtvami, za katere smo vedno pripravljeni, pridemo do narodne svobode.« Z idealiziranim pridihom je spomnil na že usihajoče slogaško sodelovanje: »Naš liberalizem je zadosti svet, in zato najdete v vrstah naših tudi mnogo – in to odličnih – duhovnikov.«⁵⁴

Podrobnejša stališča so predstavili tudi v katoliškem idejnopolitičnem prostoru. *Slovenec* je tedaj jasno izjavil, da odobravajo Mahničeva načela in namene, »to je bil za nas tudi razlog, da smo objavljali brez komentarja zaupnice, katere so mu pošiljali v dokaz, da se strinjajo z njegovimi strogo katoliškimi načeli.«⁵⁵ Glede oblike in taktike Mahničevega nastopanja je imel še pomisleke.⁵⁶ Pomenljiv pa je bil njegov odgovor na liberalno zatrjevanje, da s »katoliki« nočejo nobene sprave – saj »jih nihče tega ne prosi«. Z mislijo na skupne slogaške volilne nastope je nasprotno stran spomnil, da se sami »vsiljujejo ter uklanjajo za časa volitev po farovžih ter obračajo oči, kakor največji svetohlinci«. Katoliška stran je poudarila, da hoče liberalna osnovati močno stranko in zadušiti vsako nasprotno, še tako ponižno izraženo mnenje in prepričanje. Nastajajoča stranka je »brezobzirna in le tedaj skriva kol pod plašč jedinosti in sloge, kadar potrebuje podporo onih, kateri naj bi ji bili povsod in vedno mutasti strežaji in podnožje, da (njeni ustvarjalci – op. J. P.) zasedejo vranca slovenskih prvakov«. – »Vidimo in smo prepričani, da moramo že braniti katoliški značaj slovenskega naroda proti onim, ki so iz njega vzrasli, ki mu hočejo biti absolutni oligarhi, a so se mu odtujili po svojem srcu in razumu.« Prepriati se s takimi ljudmi, ki venomer kričijo, da imajo inteligenco in narodnost v zakupu in skušajo utišati vsako resnicoljubno in dostojno besedo, naj bi bilo prazno delo.⁵⁷

53 Ibid.

54 »Naši odnošaji,« *Slovenski narod*, 7. 5. 1890, 1, 2.

55 »Naše razmere,« *Slovenec*, 20. 5. 1890, 1. *Slovenec* je objavil zaupnice s Kranjskega. Mahniču so jih poslali duhovniki starološke, trebanjske in ribniške dekanije, ljubljanski kanoniki, bogoslovni profesorji in drugi duhovniki ter kočevski dekan. – »Dnevne novice: zaupnica,« *Slovenec*, 24. 9. 1889, 4. »Dnevne novice: iz Trebnjega,« *Slovenec*, 25. 9. 1889, 4. »Dnevne novice: zaupnica,« *Slovenec*, 5. 10. 1889, 3. »Dnevne novice: zaupnica,« *Slovenec*, 28. 11. 1889, 3.

56 Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja*, 43.

57 »Naše razmere,« 1, 2.

Začasno zatišje

Do pozne jeseni 1890 je vladalo ideološko zatišje. V okviru liberalnega tiska se je junija v *Slovenskem narodu* oglasil le avtor Y.⁵⁸ V *Narodu* je spomnil na misel Združene Slovenije, v kateri bodo lahko Slovenci živeli in se razvijali na edino pravi in narodni podlagi, zaslombo pa bodo našli pri drugem južnem slovanstvu.⁵⁹ Slovensko središče naj bi bila Ljubljana, ki pa se mora otresti boja in prepira, odkar je »preporno jabolko vrgel mej nas lažiprorok Goriški (Mahnič – op. J. P.)«. Le tako bo postala ideal slovenske stolice, kar si tako želijo napadani »liberalci«. Y. je v imenu nekdanjega skupnega narodnega dela zavračal prepir, ker tako ne more in ne sme ostati. Tisti (katoliška stran), ki so ga zanetili, naj zato premislijo, ali njihova strastna in enostranska dejavnost ne ogroža narodnih pridobitev. Obenem je opozoril časnike izven Kranjske, naj se bolje seznanijo z ljubljanskimi razmerami in jih ne slikajo v tako temnih barvah, da grozijo v kali zadušiti razvoj ideje o slovenskem središču.⁶⁰

Y. je z mislijo na Združeno Slovenijo prisrčno pozdravil shod slovenskih in istrskih hrvaških državnih in deželnih poslancev, ki so se 2. oktobra 1890 zbrali v Ljubljani. Poudaril je, da se bodo v političnih pogovorih prvič zbrali vsi slovenski poslanci, vseh 62 deželnih in državnih, in vzkliknil: »Kako lep, kako impozanten bil bi zbor *zjedinjene Slovenije*, katera že sedaj v razkrojenosti (razdeljenosti na dežele – op. J. P.) svoji v neugodnih političnih razmerah broji prilično število vernih navdušenih mestninikov!«⁶¹ Shoda nista motila niti »ločitev duhov« niti kranjsko idejnopolično ločevanje, na shodu se za vse to nihče ni zmenil.⁶²

Na slovensko-hrvaškem poslanskem shodu so sklenili, da bodo slovenski in hrvaški poslanci v državnem in deželnih zborih skupno delovali proti krivicam, ki jih doživljata oba naroda. Zahtevali so slovensko in hrvaško uradno poslovanje v pokrajinah s slovenskim in hrvaškim prebivalstvom, oblikovanje posebnega oddelka deželne uprave (c. kr. namestništva v Gradcu) za Spodnjo Štajersko, višje deželno sodišče za slovenske in istrske pokrajine v Ljubljani, pravno akademijo v Ljubljani s pravicami vseučiliških fakultet in enakopravnost slovenskega in hrvaškega učnega jezika. Na šolskem področju so zahtevali še ureditev ljudskega šolstva na podlagi verskega izpovedovanja in z izključno maternim učnim jezikom, šolske nadzornike z znanjem slovenskega in hrvaškega jezika v ljudskih in srednjih šolah, izpopolnitev obrtne šole v Ljubljani in poučevanje tudi v slovenskem jeziku v obrtni šoli v Trstu. V Kranju naj bi ustanovili

58 Z navedeno kratico se je zelo verjetno podpisal Tavčarjev gimnazijski sošolec in pripovednik Anton Koder, ki je v različnih političnih listih razpravjal o splošnih narodnih potrebah, po oceni njegovega delovanja pa naj bi puščal v nemar strankarska vprašanja. (Grf. (Ivan Grafenauer), »Koder Anton,« v: *Slovenski biografski leksikon: četrti zvezek*, ur. Franc Ksaver Lukman (Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1932), 488.) Y., Grafenauer kot njegovo okrajšavo navaja y (Ibid.), se je v svojih prispevkih dotikal tudi političnostrankarskih vprašanj.

59 Y., »O političnem idealizmu,« *Slovenski narod*, 6. 6. 1890, 1. Prim. tudi Y., »Ozirajmo se bolj na jug,« *Slovenski narod*, 25. 7. 1890, 1.

60 Y., »O političnem idealizmu,« *Slovenski narod*, 18. 6. 1890, 1.

61 Y., »Pred shodom slovenskih poslancev,« *Slovenski narod*, 1. 10. 1890, 1.

62 Kermavner, *Slovenska politika 1879–1895*, 489. Prim. tudi Y., »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 6. 10. 1890, 1.

višjo gimnazijo, v gimnazijah v Mariboru, Celju, Gorici in Trstu pa uvedli slovenske vzporednice. Hrvaška mladina naj bi dobila gimnazijo v Pazinu in hrvaške vzporednice v puljski gimnaziji. Nadalje so poslanci na šolskemu področju zahtevali oblikovanje slovenskega oddelka v deželnih šolskih svetih v Gradcu in Celovcu. Pravico, ki so jo imeli dijaki iz Dalmacije in Istre, da so po koncu šolanja obiskovali vseučilišče v Zagrebu, naj bi razširili tudi na dijake s Tržaškega, Goriškega, Kranjskega, Štajerskega in Koroškega. Opozorili so tudi na tiskovne zadeve. Od oblasti so terjali ravnanje, ki ne bo pogubno za svobodni tisk nasploh ter posebej za slovenski in hrvaški.⁶³ Katoliška stran je na šestem shodu svojega političnega društva 26. oktobra 1890 v Ljubljani pritrdila resolucijam slovensko-hrvaškega poslanskega shoda. Izrazila je »svojo radost, da so tudi slovenski poslanci s svojimi resolucijami priznali načela, ki vodijo ‚Katoliško politično društvo‘, kot prava in slovenskemu narodu koristna.«⁶⁴

Višja slovenska deklinška šola

Če so na shodu poslancev dosegli popolno soglasnost v narodnoemancipacijskem in v njegovem okviru šolskem pogledu, je bilo tega na Kranjskem konec ob vprašanju ustanovitve višje deklinške šole v Ljubljani. Njeno ustanovitev je predlagal slovenski rodoljub, industrialec, mecen in politik Josip pl. Gorup Slavinjski, ki je ob štiridesetletnici vladanja Franca Jožefa leta 1888 deželnemu odboru ponudil, da odkupi poslopje in vrt deželne bolnišnice v Ljubljani, če deželni zbor vsa poslopja in del vrta brezplačno prepusti ljubljanskemu mestu, da tam ustanovi slovensko višjo deklinško šolo. V kolikor poslopje bolnišnice za šolo ne bi bilo pripravno, naj ga uporabi v drug namen, za šolo pa na drugem pripravnem mestu sezida novo poslopje.⁶⁵ Deželni odbor je Gorupovo ponudbo 10. decembra 1888 sprejel,⁶⁶ 18. novembra 1889 pa je z glasovi vseh slovenskih poslancev – nemški so bili proti – sprejel predlog poslanca Ivana Tavčarja, da deželnemu odboru naroči, naj karseda hitro sklene dogovor z ljubljanskim mestnim svetom o ustanovitvi višje deklinške šole.⁶⁷ Tavčar je obenem nasprotoval zamisli, da bi se deželni odbor z ljubljanskimi uršulinkami dogovarjal o vodenju višje slovenske deklinške šole. Proti nunski šoli ni imel zadržkov, menil pa je, da ne bi mogla zadostiti vsem zahtevam, ki so povezane s takim zavodom.⁶⁸ Glede ustanovitve višje slovenske

63 Y., »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 3. 10. 1890, 1. Y., »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 4. 10. 1890, 1, 2. Y., »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 6. 10. 1890, 1. »Po shodu slovenskih poslancev,« *Slovenec*, 3. 10. 1890, 1. »Po shodu slovenskih poslancev,« *Slovenec*, 4. 10. 1890, 1, 2. »Po shodu slovenskih poslancev,« *Slovenec*, 6. 10. 1890, 1.

64 »Šesti shod katol. polit. društva,« *Slovenec*, 27. 10. 1890, 1, 2.

65 »Domače stvari: še jedna Gorupova ustanova,« *Slovenski narod*, 5. 12. 1888, 2. »Dnevne novice: še jedna Gorupova ustanova,« *Slovenec*, 6. 12. 1888, 3. Prim. tudi »Gorupova ponudba vsprejeta,« *Slovenski narod*, 12. 12. 1888, 1.

66 »Domače stvari: deželni odbor kranjski,« *Slovenski narod*, 10. 12. 1888, 2. »Dnevne novice: kranjski deželni zbor,« *Slovenec*, 11. 12. 1888, 3.

67 »Domače stvari: debata v deželnem zboru kranjskem o zgradbi nove bolnice,« *Slovenski narod*, 19. 11. 1889, 3. »Deželni zbor kranjski,« *Slovenski narod*, 29. 11. 1889, 2.

68 »Domače stvari: debata v deželnem zboru kranjskem o zgradbi nove bolnice,« 3. »Deželni zbor kranjski,« *Slovenec*, 21. 11. 1889, 2.

dekliške šole je deželni odbor oblikoval komisijo, ki se je 28. avgusta 1890 posvetovala o tem vprašanju. Komisijo so sestavljali predstavniki deželnega odbora, deželnega šolskega sveta, ljubljanskega mestnega sveta in mestnega šolskega sveta. Komisija ustanovitve višje dekliške šole ni podprla, sklenila pa je, da v Ljubljani ustanovijo trirazredno dekliško meščansko šolo, ki bi ji dodali posebne gospodinjske tečaje.⁶⁹

Višja slovenska dekliška šola je bila »novo netilo v strankarski požar«. ⁷⁰ Na šestem shodu KPD je Ivan Šusteršič nasprotoval njeni ustanovitvi z utemeljitvijo, da že obstaja višja slovenska gospodinjska šola pri uršulinkah v Ljubljani. Vprašal je, ali je višjo dekliško šolo sploh mogoče ustanoviti glede na denarno stanje kranjske dežele in ljubljanskega mesta in ali je to umestno glede na krščansko pedagoško stališče. Po njegovi oceni je bilo to v obstoječih razmerah nepotrebno, težko izvedljivo in iz krščanskega vzgojnega načela neumestno. Predlagal je, naj KPD raje podpre višje izobraževanje ženskega naraščaja na verskonarodni podlagi, in pozdravil ustanovitev uršulinske višje slovenske gospodinjske šole; otvorili so jo 15. septembra 1890. Šusteršičev predlog je KPD sprejel.⁷¹

Šusteršič je na društvenem shodu obširno utemeljeval svoja stališča. V govoru, ki ga je objavil *Slovenec*, je opozoril, da je ustanovitev višje dekliške šole namera liberalne strani, medtem ko so na katoliški že poskrbeli, da je začel delovati dekliški zavod, ki ga za naše razmere potrebujemo in ki bi si ga le mogli želeli. Namen uršulinske šole je »v resnici blag: Vzgojevati v istini omikane slovenske gospodinje – ne omikane v talmi-liberalnem (lažnem liberalnem – op. J. P.) smislu, marveč omikane v pravem pomenu, v najvišjem smislu besede, omikane v pravem krščanskem duhu. Ta zavod dal nam bode vrle, omikane in bogaboječe slovenske žene, ki bodejo svojemu možu v istini to, kar morajo biti, enakopravne tovarišice in pomočnice, za svoje otroke pa v istini slovenske in krščanske matere, ki bodejo v nežna srca svoje dece vcepljale isto tako ljubezen do Boga, ljubezen do cerkve, kakor ljubezen do slovenske domovine, do milega našega naroda!« Take slovenske žene bodo porok pravega krščanskega in slovenskega duha v slovenskih hišah.⁷²

Potem ko se je ustavil pri dokazovanju, da je ustanovitev višje dekliške šole, ki jo je zagovarjala liberalna stran, tudi v finančnem pogledu nevzdržna, je Šusteršič prešel k jedru spornega vprašanja. »Liberalni gospodje, ki nameravajo ustanovitev novega zavoda, dobro vedó, kaj da hočejo,« je opomnil. »Oni nočejo, da bi se slovensko ženstvo vzgojevalo v samostanu; oni hočejo, da naj se vzgojuje v posvetnem zavodu. Ti gospodje nočejo, da bi se ženstvo vzgojevalo v verskem in narodnem duhu; oni hočejo, da bi se vzgojevalo v brezverskem in narodnem duhu, češ, da narodnost je poglavitna stvar, vse drugo, tudi vera, pa malenkost!«⁷³

69 »Domače stvari: slovenska višja dekliška šola v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 29. 8. 1890, 3. »Dnevne novice: višja slovenska dekliška šola v Ljubljani,« *Slovenec*, 30. 8. 1890, 3.

70 Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 316.

71 »Šesti shod katol. polit. društva,« 1. Na Šusteršičev nastop proti višji dekliški šoli je opozoril tudi Janko Pleterski, podrobneje pa ga je obravnaval Zvonko Bergant. – Pleterski, *Šusteršič*, 39. Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma*, 205–07.

72 »Višja dekliška šola,« *Slovenec*, 29. 10. 1890, 2, 3.

73 »Višja dekliška šola,« *Slovenec*, 30. 10. 1890, 1.

Z ustanovitvijo višje dekliške šole bi se začel tudi liberalni »lov na duše«. Šusteršič je opozarjal, da bi liberalna stran skušala pridobiti karseda veliko gojenk za svoj posvetni zavod. Staršem bi začeli prigovarjati, naj svojih hčera ne pošiljajo k uršulinkam, saj jih ne bodo dovolj omikale, medtem ko jih bodo v posvetnem zavodu vzgojili v *par excellence* narodnem duhu, da bodo postale prave »matere naroda«. Tako bi izpodkopavali ali vsaj skušali izpodkopati uršulinski dekliški zavod.⁷⁴

Po Šusteršiču dileme v vprašanju dekliške vzgoje v verskonarodnem ali pa v brezverskonarodnem duhu ni bilo. Zanj je bila verna in krepostna ženska vzor, brezverna ženska pa karikatura. »Kakor simpatična nam je prikazen verne, bogaboječe ženske – tako gnjusna prikazen nam je brezverna ženska bogotajka!« Gospodične, ki prihajajo iz posvetnih višjih dekliških zavodov, so navadno »emancipirane; da prinašajo sicer glave polne vednosti, a srca prazna verskega čutila, prazna blagih čutil sploh!« In pomilovanja je vreden tisti, ki ga taka ženska ujame. Značilno za patriarhalni čas in neenakopravnost spolov je pristavil: »Namesto da bi kuhala in svojim otrokom bila skrbna mati, romane piše, po balih in gledališčih bega!« Če pa ni take ali enake zabave, ne ve, kam bi se umaknila pred nadležnimi otroki. Takih gospa ne potrebujemo. Potrebujemo izobražene in pridne, predvsem pa verne slovenske žene in gospodinje. Kajti če bomo imeli verne matere, bomo imeli veren narod, kar je pomembno tudi z narodnega stališča. Šusteršič je tu spomnil na pomemben prispevek duhovščine za ohranitev slovenske narodnosti in njen narodnoemancipacijski napor. Zato je Katoliška cerkev najmočnejša zaščitnica slovenskega naroda, ta pa ji mora ostati veren in vdan. Namera liberalne strani naj ne bi bila nič drugega kot atentat na slovenski verski čut in naj bi bila nesprejemljiva tudi v narodnem pogledu. Ko bodo ljubljanski meščani in sploh volivci na Kranjskem prihodnjič glasovali, naj ne podprejo tistih, ki hočejo ta atentat, ampak naj svoje glasove oddajo po lastnem prepričanju kot značajni slovenski in katoliški poštenjaki. »Za sveto katoliško in slovensko stvar!«⁷⁵

Pri *Slovenskem narodu* so prebrali Šusteršičev govor. Opozorili so, da bi lahko v uršulinskem samostanu že pred tem osnovali višjo dekliško šolo, a so svoje gojenke izobraževali preveč enostransko, ne oziraje se na narodno vzgojo. Če so sedaj ustanovili višji dekliški izobraževalni zavod, se vsiljuje misel, da samo zaradi tega, ker se bojijo izgubiti nekaj učenk nunske šole. Za zavod, ki so ga zdaj ustanovile, pa častite sestre nimajo usposobljenih pedagoških moči.⁷⁶

Opozorila, da bi višja dekliška šola pomenila nevarnost za vero, je *Narod* zavrnil.⁷⁷ V verski vzgoji ni videl nič spornega, ni pa želel, da bi dekleta vzgajali enostransko (to je z verskim poudarkom), ampak naj bi jih tudi narodno. Pri Slovencih samo verska vzgoja naj ne bi zadostovala, ker s tem, da je verska, še ni rečeno, da je tudi narodna. Vzgoja bi morala biti narodna, in če je »slovensko-narodna«, je tudi verska. »Verska vzgoja ne nasprotuje nenarodni, pač pa je slovensko-narodna nasprotna brezverski.« Zapisano je bilo, da tudi oni hočejo, da so domača dekleta omikana, omikana v pravem

74 Ibid.

75 »Višja dekliška šola,« *Slovenec*, 31. 10. 1890, 2.

76 »Izobrazba nežnega spola na Slovenskem,« *Slovenski narod*, 31. 10. 1890, 1.

77 Ibid.

krščanskem, to je krščanskoliberalnem duhu.⁷⁸ Avtor, ki je za *Narod* prispeval odgovor na Šusteršičeva stališča, je izhajal iz učiteljskih vrst, o Šusteršičevemu oporekanju višji dekliški šoli iz krščansko-pedagoških razlogov pa je sodil: »Ljubi Bog! Kdo se že sedaj sliši poklicanega, soditi o vzgoji! Fraze, katerih se je kdo iz ‚Rimskega Katolika‘ (revije, ki jo je izdajal in urejal Mahnič – op. J. P.) na pamet priučil ne zadostujejo! Gospod doktor! Roko na srce! Koliko pedagoških del ste že prečitali? Kaj Vam je znano o vzgojevalnih načelih v občeh, kaj posebej? Katero pedagogiko ali metodiko ste že preučili? Ker samo na vse grlo kričati ‚vzgoja mora biti krščanska‘, to ne zadostuje. Poudarjal sem in še poudarjam, da tudi mi hočemo imeti versko vzgojo! Poučujem že nekaj let mladino, sam sem oče – a ne upal bi se tako oblastno soditi o vzgoji in o šoli! Malo več ponižnosti, pa bo tudi šlo!« Z namigom na Šusteršičev priimek je v nemškem jeziku uporabil znano Prešernovo bodico Jerneju Kopitarju: »‚Schuster (čevljar – op. J. P.), bleib bei deinem Leisten!‘ (Le čevlje sodi naj kopitar! – op. J. P.)« Avtor je sicer priznaval vrednost samostanske vzgoje, opozoril pa je, da ima tudi dosti slabih strani. Poudaril je protekcijo in razmere, značilne za samostanske kroge. Odgovor Šusteršiču, v katerem je nasprotno kot on trdil, da je ustanovitev višje dekliške šole s finančnega vidika povsem izvedljiva, je končal z navedkom iz Šusteršičevega klica »Za sveto katoliško in slovensko stvar!«, ki mu je dodal: »in za našo deco«.⁷⁹

Ko se je hrup o vprašanju višje dekliške šole polegel, je Gorup 24. novembra 1890 spremenil svojo ponudbo. Deželni zbor je obvestil, da je po nakupu deželne bolnišnice pripravljen njeno poslopje z delom zemljišča podariti ljubljanskemu mestu za ustanovitev višje dekliške šole, če pa te iz kakršnih koli razlogov ne bi ustanovili ali ne bi mogli ustanoviti, pa bi mu omenjeno poslopje brezplačno prepustil za obrtno šolo in druge učne namene.⁸⁰ Zato je naslednji dan katoliški poslanec Karel Klun na seji deželnega zbora predlagal, naj glede na bistveno spremenjeno podlago Gorupove ponudbe deželni odbor o tem seznanil ljubljanski mestni svet. Zagovarjal je stališče, da mora mestni svet še enkrat pretresti vprašanje ustanovitve višje dekliške šole. Tavčar je predlogu nasprotoval in med drugim zagrozil z ustanovitvijo narodne stranke, ki bo odločno nasprotovala katoliški strani. Klunov predlog so sprejeli z glasovi katoliških in nemških poslancev.⁸¹ S tem se je zavlekla ustanovitev višje slovenske dekliške šole v Ljubljani. Odprli so jo 9. novembra 1896.⁸²

Slovensko društvo

Razhajanje pri vprašanju višje dekliške šole je pokazalo, da ideološke strasti na Kranjskem niso ugasnile. V precejšnji meri jih je razpihal Šusteršič, *Narod* pa je kmalu

78 »Vzgojevanje našega nežnega spola,« *Slovenski narod*, 5. 11. 1890, 1.

79 »Vzgojevanje našega nežnega spola,« *Slovenski narod*, 6. 11. 1890, 1, 2.

80 »Deželni zbor kranjski,« *Slovenski narod*, 28. 11. 1890, 1.

81 »Deželni zbor kranjski,« *Slovenec*, 27. 11. 1890, 1, 2. »Deželni zbor kranjski,« *Slovenski narod*, 29. 11. 1890, 2.

82 »Otvoritev višje dekliške šole,« *Slovenski narod*, 9. 11. 1896, 2, 3. »Mestna višja dekliška šola v Ljubljani,« *Slovenec*, 9. 11. 1896, 2, 3.

zatem poudaril, da je »rimskim fanatikom« slovenstvo sveto le v tesnih sponah srednjeveškega jezuitizma. Katoliški strani je očital, da ji je samostojna narodna ideja smrtni greh, liberalni pa nasprotuje, ker ona svojega slovenstva ne proda niti za svoje katoličanstvo. Zagotovil je, da sprejema boj z nasprotno stranjo.⁸³

Z letom 1891 je prišla ustanovitev liberalnega Slovenskega društva v Ljubljani. Napovedali so jo ob spravljivih poudarkih. V oklicu o ustanovitvi društva so njegov namen pojasnili z narodnostnimi razlogi – prizadevanjem za obstoj in napredek slovenskega naroda in skrbjo za njegove pravice. Opozorili so tudi, da bodo delovali v prid pospeševanja in izboljšanja razmer na trgovskem in obrtnem področju ter napredka kmečkega stanu v gmotnem in kulturnem pogledu. Ustanovni odbor društva je zagotovil, da mu je tuja vsaka namera konkurirati v slovenskem narodnopolitičnem taboru; da priznava upravičenost vsake organizacije, če si na drug način prizadeva za doseg istih ciljev. Rečeno je bilo, da društvo ne bo rušilo narodne discipline in bo rade volje prepuščalo prvo besedo v vseh pomembnejših vprašanih zvezi narodnih zastopnikov⁸⁴ – slovenskim predstavnikom na shodu slovenskih in istrskih hrvaških državnih in deželnih poslancev leta 1890 v Ljubljani. Ob tem so sklepi, sprejeti na poslanskem shodu, veljali tudi kot volilni program, ki so ga za državnozborske volitve marca 1891 skupno podpisali predstavniki katoliške in liberalne strani v Ljubljani.⁸⁵ Državnozborske volitve leta 1891 so bile zadnje s kandidaturo slogaškega vodstva.⁸⁶ Zavzeli so se, naj v tem pomembnem trenutku potihne domači prepir in Slovenci združeno stopijo na volišče. Ponovili so geslo: *Vse za vero, dom, cesarja!*⁸⁷

Oklic ustanovnega odbora Slovenskega društva je že spremljal pomislek v *Slovenskem narodu*, da glede sloge in složnega delovanja na Kranjskem »po skušnjah zadnjega časa v tej zadevi ne moremo biti preveč optimistični«. Upali pa so, da bo resnost položaja vendar vodila k nekdanji enotnosti in združenem delovanju.⁸⁸

Slovensko društvo so ustanovili 2. februarja 1891.⁸⁹ Glavni govornik na njegovem prvem shodu 15. februarja je bil Ivan Tavčar, ki je k izjavam pred ustanovitvijo društva dodal, da so njegovemu nastanku botrovali pretirani nauki »krivega preroka« v Gorici (Mahniča), s katerimi hočejo preustrojiti politično življenje na Slovenskem. Društvo je hotelo preprečiti njihovo uveljavitev. Tavčar je opozoril na program, ki so ga sprejeli na poslanskem shodu leta 1890 in izjavil, da bo društvo v državnem zboru podpiralo samo tiste poslance, ki mu bodo ostali zvesti. Nasprotoval je tudi vodilu, ki so ga v agitaciji za državnozborske volitve izdali na katoliški strani. To je zahtevalo, naj bi se vsak poslanec izjavil za versko šolo, kot jo bodo določili škofi. Tavčar je sporočil, da gre škofom veljava na cerkvenem polju in jim tam ne odrekajo pokorščine. »Če pa posežejo škofje v politiko, potem morajo dopustiti, da se jim kritikujejo njihove

83 – I – (Anton Koder), »Gorjé ti, ubogi narod, gorjé!«, *Slovenski narod*, 25. 11. 1890, 1.

84 »Slovenskim rodoljubom!«, *Slovenski narod*, 26. 1. 1891, 1. Prim. še »Ob ustanovitvi ‚Slovenskega društva‘«, *Slovenski narod*, 31. 1. 1891, 2.

85 »Volilci!«, *Slovenski narod*, 31. 1. 1891, 1.

86 Gestrin in Melik, *Slovenska zgodovina*, 272.

87 »Volilci!«, *Slovenski narod*, 31. 1. 1891, 1.

88 Y., »‚Slovensko društvo‘«, *Slovenski narod*, 30. 1. 1891, 1.

89 »Ustanovni shod ‚Slovenskega društva‘«, *Slovenski narod*, 3. 2. 1891, 1, 2.

politične zahteve ravno tako, kakor vsakemu drugemu politiku.« Škofje naj bi doslej že mnogo govorili in pisali o verski šoli, a ne o verski šoli, oprti na narodno podlago. Sprejeti versko šolo, kakor jo bodo določili škofje, bi pomenilo izročiti se jim na milost in nemilost. »Mi smo za versko šolo na narodni podlagi.« S tako šolo so razumeli tisto, v kateri je izključeno vsako brezverstvo in ki zagotavlja, da se bodo katoliški otroci vzgajali v verskem in narodnem duhu. Tavčar je bil prepričan, da obstoječe šolstvo na Kranjskem versko vzgojo že zagotavlja, zato ni potrebe po preureditvi na tem področju.⁹⁰ Na shodu so še sklenili, da bodo pozornost namenili tudi socialnemu vprašanju.⁹¹

Zaključek

Z ustanovitvijo Slovenskega društva so vzpostavili drugi politično oblikovani pol katoliško-liberalnega dueta moderne. V obdobju med ustanovitvijo obeh političnih društev – katoliškega in slovenskega – so na obeh straneh poudarjali svoje temeljne idejnopolitične nazore in poglede na razvoj njunih medsebojnih odnosov. Katoliška stran je jasno povedala, da odklanja liberalizem in zahteva dosledno uveljavitev krščanskih načel v zasebnem in javnem življenju, na šolskem področju pa versko šolo na narodni podlagi. Liberalna stran je opozarjala na problem politične prevlade duhovščine, h kateri so po njeni oceni težili na Kranjskem. Poudarjala je, da poseganje v politiko škofom oziroma Cerkvi ne pripada, sicer lahko pričakujejo odziv na politični ravni. Liberalci so v verskih zadevah priznavali avtoriteto cerkvenih voditeljev, na šolskem področju pa so menili, da zahteve po verski šoli niso utemeljene, ker jo že zagotavlja obstoječe šolstvo, in da naj bo pozornost namenjena njeni narodni podlagi. Točka razhoda obeh strani je bilo vprašanje, »katera načela (katoliška ali svobodomiselná, liberalna) naj bodo temelj narodovega življenja.«⁹² V njem sta si glavno besedo vzela Tavčar in Šusteršič, dva Ivana, ki sta kasneje značilno krojila idejne in politične razmere na Kranjskem. To je v pogledu na slovensko zgodovino spodbudilo tudi tehtno naslovitev njunega časa – *Kranjska med dvema Ivanoma*.⁹³ V obdobju med ustanovitvijo obeh društev so ga že zaznamovala rezka stališča, pri čemer so drug drugemu pripisovali ravnanje in namere, usklajene s svojim videnjem nasprotne strani. Z mislijo na nadaljnji družbeni in politični razvoj, učvrstitev svoje ideološke samobitnosti in njeno politično uveljavitev v boju za oblast, ki je nastopil med Slovenci na Kranjskem, so ga, tudi z bojnimi klici, močneje izrazili na liberalni strani. Na tem koncu ideološke palice, ki se je dvigala nad Slovenci, so svoj položaj po eni strani lahko presojali po

90 »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 16. 2. 1891, 1, 2. Avstrijski škofje so svoje poglede na versko šolo podali v posebni izjavi, izročeni gosposki zbornici državnega zbora 12. 3. 1890. (»Škofovska izjava in verska šola,« *Slovenec*, 17. 3. 1890, 1, 2. Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma*, 195. O odzivu liberalne strani na škofovsko izjavo gl. Bergant, *ibid.*, 195, 196.) O zahtevi po verski šoli, ki so jo v ospredje svoje volilne agitacije postavili na katoliški strani, gl. tudi Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja*, 33. Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma*, 197. O Tavčarjevem nastopu na prvem javnem shodu Slovenskega društva gl. še Bergant, *ibid.*, 196.

91 »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 17. 2. 1891, 2.

92 Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma*, 79.

93 *Ibid.*

zmagi na volitvah v ljubljanski mestni svet in soglasju obeh idejnopolitičnih strani ob poslanskem shodu leta 1890, po drugi strani pa po neuspelem prizadevanju za ustanovitev višje dekliške šole v Ljubljani leta 1890 in razhajanjih po slogaškem vstopu v predvolilni čas za državnozborske volitve leta 1891. Zasedli so svoj prostor v idejnem in političnem prostoru, spoznavanje njegovega obsega in moči ter s tem povezana ideološka drža pa sta jih spremljala na poti v prihodnost, ki je napovedovala proces doslednega političnega razhajanja.⁹⁴ Vzniknila je zarja »surovega strankarskega boja, ki se je na Kranjskem razvnel po letu 1890.«⁹⁵ Razločno se je slišal »kranjski prepir«.

Viri in literatura

Časopisni viri

- – r. – [Tavčar, Ivan]. »Katoliško politično društvo.« *Slovenski narod*, 1. 2. 1890, 1.
- – r. – [Tavčar, Ivan]. »Meščani pozor!« *Slovenski narod*, 17. 4. 1890, 1.
- – r. – [Tavčar, Ivan]. »Še nekaj o ‚Katoliškem političnem društvu‘.« *Slovenski narod*, 10. 2. 1890, 1, 2.
- – l – [Koder, Anton]. »Gorjé ti, ubogi narod, gorjé!« *Slovenski narod*, 25. 11. 1890, 1.
- – r. – [Tavčar, Ivan]. »Po volitvah.« *Slovenski narod*, 3. 5. 1890, 1, 2.
- – r. – [Tavčar, Ivan]. »V Ljubljani 20. januarja.« *Slovenski narod*, 20. 1. 1890, 1, 2.
- [Mahnič, Anton], »Bomo imeli mir v Avstriji?« *Soča*, 10. 1. 1890, 1, 2.
- Hotébor [Žitnik, Ignacij]. »Več luči.« *Slovenec*, 30. 1. 1890, 1.
- Hotébor [Žitnik, Ignacij]. »Več luči.« *Slovenec*, 31. 1. 1890, 1.
- Rečičan. »Naše politiško obzorje.« *Slovenec*, 12. 5. 1890, 2.
- *Slovenec*, 6. 12. 1888, 3. »Dnevne novice: še jedna Gorupova ustanova.«
- *Slovenec*, 11. 12. 1888, 3. »Dnevne novice: kranjski deželni zbor.«
- *Slovenec*, 24. 9. 1889, 4. »Dnevne novice: zaupnica.«
- *Slovenec*, 25. 9. 1889, 4. »Dnevne novice: iz Trebnjega.«
- *Slovenec*, 5. 10. 1889, 3. »Dnevne novice: zaupnica.«
- *Slovenec*, 28. 11. 1889, 3. »Dnevne novice: zaupnica.«
- *Slovenec*, 20. 2. 1890, 3. »Izvirni dopisi: z Dolenjskega.«
- *Slovenec*, 11. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 12. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 13. 3. 1890, 1, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 15. 3. 1890, 2. »Prvi shod. katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 17. 3. 1890, 1, 2. »Škofovska izjava in verska šola.«
- *Slovenec*, 17. 3. 1890, 2, 3. »Prvi shod. katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 24. 3. 1890, 2. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano.«
- *Slovenec*, 26. 3. 1890, 2, 3. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano.«
- *Slovenec*, 29. 3. 1890, 2, 3. »II. shod ‚Katol. polit. društva‘ v Št. Vidu nad Ljubljano.«
- *Slovenec*, 31. 3. 1890, 1, 2. »Moderne fraze.«
- *Slovenec*, 5. 4. 1890, 1, 2. »Vstajenje.«

94 O slovenskem liberalizmu v kasnejšem obdobju gl. v primerjalnem kontekstu Oskar Mulej, *Interwar Perspectives on Liberalism in Central Europe: the Czech, Austrian and Slovene national liberal heirs 1918–1934: doktorska disertacija* (Central European University, Budapest, 2017).

95 Igor Grdina, »Biografski portret Ivana Tavčarja,« v: *Tavčarjev zbornik*, ur. Igor Grdina (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015), 51.

- *Slovenec*, 8. 4. 1890, 2. »Lepa, moška izjava o verski šoli.«
- *Slovenec*, 14. 4. 1890, 1, 2. »Mestne volitve in ‚Slov. Narod‘.«
- *Slovenec*, 14. 4. 1890, 3. »Dnevne novice: pri današnji dopolnilni volitvi.«
- *Slovenec*, 12. 5. 1890, 3. »Dnevne novice: tretji shod ‚Katol. političnega društva‘.«
- *Slovenec*, 20. 5. 1890, 1, 2. »Naše razmere.«
- *Slovenec*, 30. 8. 1890, 3. »Dnevne novice: višja slovenska dekliška šola v Ljubljani.«
- *Slovenec*, 3. 10. 1890, 1. »Po shodu slovenskih poslancev.«
- *Slovenec*, 4. 10. 1890, 1, 2. »Po shodu slovenskih poslancev.«
- *Slovenec*, 6. 10. 1890, 1, 2. »Po shodu slovenskih poslancev.«
- *Slovenec*, 27. 10. 1890, 1, 2. »Šesti shod katol. polit. društva.«
- *Slovenec*, 29. 10. 1890, 2, 3. »Višja dekliška šola.«
- *Slovenec*, 30. 10. 1890, 1. »Višja dekliška šola.«
- *Slovenec*, 31. 10. 1890, 2. »Višja dekliška šola.«
- *Slovenec*, 9. 11. 1896, 2, 3. »Mestna višja dekliška šola v Ljubljani.«
- *Slovenec*, 27. 11. 1890, 1, 2. »Deželni zbor kranjski.«
- *Slovenski narod*, 5. 12. 1888, 2. »Domače stvari: še jedna Gorupova ustanova.«
- *Slovenski narod*, 10. 12. 1888, 2. »Domače stvari: deželni odbor kranjski.«
- *Slovenski narod*, 12. 12. 1888, 1, 2. »Gorupova ponudba vsprejeta.«
- *Slovenski narod*, 19. 11. 1889, 3. »Domače stvari: debata v deželnem zboru kranjskem o zgradbi nove bolnice.«
- *Slovenski narod*, 29. 11. 1889, 2. »Deželni zbor kranjski.«
- *Slovenski narod*, 14. 4. 1890, 1. »Ljubljanske volitve.«
- *Slovenski narod*, 18. 4. 1890, 3. »Domače stvari: volitev v I. razredu.«
- *Slovenski narod*, 19. 4. 1890, 1. »Po občinskih volitvah Ljubljanskih.«
- *Slovenski narod*, 21. 4. 1890, 1. »‚Izbori u Ljubljani‘.«
- *Slovenski narod*, 29. 4. 1890, 1. »Kranjsko klerikalstvo.«
- *Slovenski narod*, 30. 4. 1890, 1. »Kranjsko klerikalstvo.«
- *Slovenski narod*, 7. 5. 1890, 1, 2. »Naši odnošaji.«
- *Slovenski narod*, 29. 8. 1890, 3. »Domače stvari: slovenska višja dekliška šola v Ljubljani.«
- *Slovenski narod*, 31. 10. 1890, 1. »Izobrazba nežnega spola na Slovenskem.«
- *Slovenski narod*, 5. 11. 1890, 1. »Vzgojevanje našega nežnega spola.«
- *Slovenski narod*, 6. 11. 1890, 1, 2. »Vzgojevanje našega nežnega spola.«
- *Slovenski narod*, 9. 11. 1896, 2, 3. »Otvoritev višje dekliške šole.«
- *Slovenski narod*, 28. 11. 1890, 1. »Deželni zbor kranjski.«
- *Slovenski narod*, 29. 11. 1890, 2. »Deželni zbor kranjski.«
- *Slovenski narod*, 26. 1. 1891, 1. »Slovenskim rodoljubom!.«
- *Slovenski narod*, 31. 1. 1891, 1. »Volilci!.«
- *Slovenski narod*, 31. 1. 1891, 2. »Ob ustanovitvi ‚Slovenskega društva‘.«
- *Slovenski narod*, 3. 2. 1891, 1, 2. »Ustanovni shod ‚Slovenskega društva‘.«
- *Slovenski narod*, 17. 2. 1891, 2. »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani.«
- *Slovenski narod*, 16. 2. 1891, 1, 2. »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani.« •
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »‚Slovensko društvo‘.« *Slovenski narod*, 30. 1. 1891, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »O političnem idealizmu.« *Slovenski narod*, 6. 6. 1890, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »O političnem idealizmu.« *Slovenski narod*, 18. 6. 1890, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »Ozirajmo se bolj na jug.« *Slovenski narod*, 25. 7. 1890, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »Pred shodom slovenskih poslancev.« *Slovenski narod*, 1. 10. 1890, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani.« *Slovenski narod*, 3. 10. 1890, 1.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani.« *Slovenski narod*, 4. 10. 1890, 1, 2.
- Y. [verjetno Koder, Anton]. »Shod slovenskih poslancev v Ljubljani.« *Slovenski narod*, 6. 10. 1890, 1.

Literatura

- A. U. [Ušeničnik, Aleš]. »Mahnič Anton.« V: *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek*. Ur. Franc Ksaver Lukman, 7–12. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1933.
- Bergant, Zvonko. *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*. Ljubljana: Inštitut za globalne politične študije, 2004.
- Bergant, Zvonko. *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921*. Ljubljana: Nova revija, 2000.
- Boyer, John W. *Political Radicalism in Late Imperial Vienna: Origins of the Christian Social Movement 1848–1897*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.
- Erjavec, Fran. *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*. Ljubljana: Prosvetna zveza, 1928.
- Evans, Ellen L. *The Cross and the Ballot: Catholic Political Parties in Germany, Switzerland, Austria, Belgium and the Netherlands, 1785–1985*. Boston: Humanities Press, 1999.
- Gestrin, Ferdo in Vasilij Melik. *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.
- Fogarty, Martin P. *Christian Democracy in Western Europe 1820–1953*. London: Routledge, 1957.
- Grafenauer, Bogo. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica, 1987.
- Grdina, Igor. »Biografski portret Ivana Tavčarja.« V: *Tavčarjev zbornik*. Ur. Igor Grdina, 7–82. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.
- Grdina, Igor. *Slovinci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik 1860–1918*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- Grf. [Grafenauer, Ivan]. »Koder Anton.« V: *Slovenski biografski leksikon: četrti zvezek*. Ur. Franc Ksaver Lukman, 488. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1932.
- Kermavner, Dušan. *Slovenska politika v letih 1879 do 1895: političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848–1895*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.
- Knoll, Reinhold. *Zur Tradition der christlichsozialen Partei: ihre Früh- und Entwicklungsgeschichte bis zu den Reichsratswahlen 1907*. Wien in Graz [u. a.]: Böhlau, 1973.
- Lönne, Karl-Egon. *Politischer Katholizismus im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986.
- Marek, Pavel. »Der tschechische politische Katholizismus in den Jahren 1890–1914.« *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 111, št. 1–4 (2003): 445–69.
- Melik, Vasilij. *Slovinci 1848–1918: razprave in članki*. Maribor: Litera, 2002 [i.e. 2003].
- Melik, Vasilij. *Volitve na Slovenskem 1861–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.
- Mulej, Oskar. *Interwar Perspectives on Liberalism in Central Europe: the Czech, Austrian and Slovene national liberal heirs 1918–1934. Doktorska disertacija*. Central European University, Budapest, 2017.
- Pelikan, Egon. *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja, 1997.
- Perovšek, Jurij. *Politika in moderna: idejnopolični razvoj, delovanje in zareze v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022.
- Pirc, Jožko. *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja*. Ljubljana: Družina, 1986.
- Pirc, Jožko. »Rimski katolik in ločitev duhov.« V: *Mahničev simpozij v Rimu*. Ur. Edo Škulj, 109–26. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Pleterski, Janko. *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998.
- Pleterski, Janko. »Knjiga opomb k peti knjigi Ivana Prijatelja, Slovenska politika 1879–1895, kot Kermavnerjeva lastna monografija.« V: *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975)*:

med politiko in zgodovino. Ur. Aleksander Žižek in Jurij Perovšek, 151–58. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.

- Prijatelj, Ivan. *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895: peta knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.
- Prunk, Janko. *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992 [i.e. 1993].
- Prunk, Janko. *Zgodovina slovenske politične misli*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2023.
- Rahten, Andrej. »Die Lueger-Partei auf Slowenisch: die Entstehungsgeschichte des slowenischen politischen Katholizismus.« *Zeitgeschichte* 37, št. 4 (2010): 193–212.
- Tominšek Perovšek, Mateja. »Uredništvo Slovenca.« V: *Slovenec: politični list za slovenski narod (1873–1945): kratek pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*. Ur. Mateja Tominšek Perovšek, 172–75. Ljubljana: Muzej novejšo zgodovine Slovenije, 2013.
- Tone od Kala [Mahnič, Anton]. »Iz dnevnika Štefana Hodulje.« *Rimski katolik* 4 (1889): 402–09.
- Vodopivec, Peter. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.

Jurij Perovšek

THE LIBERAL OUTLOOK ON THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL DISAGREEMENT WITH THE CATHOLIC SIDE SINCE THE ESTABLISHMENT OF THE CATHOLIC POLITICAL SOCIETY IN 1890 UNTIL THE FOUNDING OF THE SLOVENIAN SOCIETY IN LJUBLJANA IN 1891

SUMMARY

In Slovenia, the era of separate political organisations began with the »separation of spirits«, established by Dr Anton Mahnič, a professor of theology in Gorizia, and the end of the tactical political alliance (the so-called »Concord«) of the Slovenian national movement at the transition from the 1880s to the 1890s. The Catholic side was the first to establish its Catholic Political Society (KPD) on 26 January 1890 in Ljubljana. The Society demanded a religious school in the Slovenian language and the assertion of the Christian spirit in private and public life. The founding of this Society prompted a critical response from the liberal side. In the *Slovenski narod* newspaper, Dr Ivan Tavčar reproached the Catholic side with omitting the adjective »Slovenian«, which only meant that the KPD aimed to become a strictly Catholic – i.e. radically ecclesiastical – society. He was also extremely vocal during the by-elections for the Ljubljana City Council in April 1890, when Dr Ivan Šusteršič, a member of the KPD leadership, developed a vigorous agitation for the Catholic candidates. The liberals, who won these elections, accused the opposing side of not respecting national unity and reciprocity in the electoral struggle, claiming that the Catholics instead strived for domination and unlimited hegemony. For them, the elections represented a struggle

between progress and backwardness, between light and darkness. The Slovenski narod newspaper regretted the rivalry that had emerged. However, since the Catholic side had imposed this struggle on the liberals and used everything at their disposal to undermine the liberals' national and cultural aspirations, the latter needed to resist these pernicious tendencies. Moreover, the younger clergy in Carniola, which had adopted Mahnič's militant views, wanted to take over the national and political arena and become the only authority in this regard as well as in matters of religion. Meanwhile, it was in fact the secular intelligentsia that was called upon to shape the politics and manage the nation's public affairs.

Belligerence was also evident on the Catholic side. In the KPD, Šusteršič rejected any conciliatory thinking by underlining that a combative confrontation was inevitable in the current situation. The response of the Catholic newspaper Slovenec to the liberal claims that they did not want any reconciliation with the »Catholics« was meaningful: »Nobody is asking them for it«. Both sides contributed to the escalation of the dispute.

An ideological and political lull prevailed between the late spring and the late autumn of 1890. During this time, at a meeting in Ljubljana on 2 October 1890, the Slovenian and the Istrian (Croatian) state and provincial deputies decided to stand together in the struggle for national and political rights. A new disagreement then arose over the establishment of a girls' college in Ljubljana. While the liberal camp supported it, on the Catholic side, Šusteršič opposed this intention at the end of October, arguing that such a school would mean godless education according to the principle that nationality was of utmost importance, while everything else, including religion, was a mere trifle. Moreover, a higher Slovenian household school of the Ursuline Order already existed in Ljubljana. The liberal side challenged Šusteršič, claiming that a girls' college would not represent a threat to religion. While they saw nothing objectionable in religious instruction, they did not want education to be one-sided (i.e. emphasising only religion) but also national. Religious education alone was not enough, as national education was also needed. In their opinion, the Ursuline School lacked the qualified teaching staff. Due to the differences that emerged, the establishment of the girls' college was delayed, and it did not open until 1896.

The Liberals founded their Slovenian Society on 2 February 1891 in Ljubljana. Its establishment was announced in a conciliatory tone, as it allegedly took place for national reasons. According to Tavčar, however, the establishment of the new Society was a response to the situation that had arisen, which, however, had been mitigated shortly before by the joint Slovenian candidacy for the National Assembly elections of March 1891. This was the last act of the so-called »Concord« in Carniola. Afterwards, already during the pre-election agitation, a new division arose when the Catholic side demanded that each deputy declare their support for a religious school as set out by the bishops. According to Tavčar, this would mean that everyone would be at the mercy of the clergy. The demands for a religious school were unjustified because it was already provided under the existing education system. While the liberal side did not

challenge the bishops' authority in ecclesiastical matters, it did caution them that if they started interfering with politics, they could expect a response at the political level.

With the founding of the Slovenian Society, the other political half of the Catholic-liberal duo of the modern period was established. In the period between the founding of the two political organisations – the Catholic and the Slovenian society – both sides emphasised their fundamental ideological and political views and outlooks on the development of their mutual relations. The two sides diverged regarding the question of which principles – Catholic or liberal – should represent the foundation for the life of the Slovenian nation. The most vocal protagonists of this issue were Tavčar and Šusteršič, who later characteristically shaped the ideological and political situation in Carniola. Intense attitudes had already characterised the time between the establishment of the two Societies, and the liberals and Catholics accused each other of actions and intentions worthy of their opinion of the opposing side. Keeping in mind the future social and political development, the consolidation of the liberal side's ideological identity, and its political assertion in the struggle for power that was taking place among Slovenians in Carniola, the liberals started to express their views more strongly, even belligerently. At their side of the ideological division that loomed over Slovenians, the liberals could assess their situation by their victory at the Ljubljana City Council elections and the consensus of both ideological-political sides at the 1890 parliamentary rally on the one hand as well as, on the other hand, by their unsuccessful efforts to establish a girls' college in Ljubljana in 1890 and the dispute that followed the tactical alliance during the 1891 National Assembly pre-election period. They occupied their position in the ideological and political arena, and their familiarisation with its scope, power, and associated ideological stance accompanied them on the path towards a future that foreshadowed a process of consistent political disagreement. This was the dawn of the brutal party struggle that would break out in Carniola after 1890.